

АНОТАЦІЯ

Балашова О.В. Еволюція партійних систем України та Республіки Польща (1989–2019 роки). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – «Політологія». – Національний університет «Острозька академія»; Національний університет «Львівська політехніка». – Острог, Львів, 2021.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню еволюції партійних систем України та Республіки Польща протягом 1989–2019 років.

Консолідована партійна система є важливим атрибутом збалансованого та стабільного функціонування політичної системи країни. З моменту проголошення державної незалежності України її партійна система характеризується значною кількістю політичних партій, які, здебільшого, не беруть участі у політичному житті країни. Партіям притаманні брак зв'язку з електоратом, відсутність соціальної бази, домінантна роль лідера, з яким і ототожнюється вся політична сила, значний вплив фінансових угруповань на діяльність партій. Міжпартійні та внутрішньопартійні взаємодії також є мінімальними. Усі вище перераховані ознаки свідчать про нестабільність партійної системи України, а отже, і про потребу її детального дослідження, адже від стану її розвитку та функціонування залежить подальша якісна трансформація політичних інститутів у нашій державі. У процесі дослідження ми з'ясуємо, як змінювалась структура партійної системи України за роки незалежності, які чинники сприяли цим змінам та якими особливостями характеризується сучасний тип партійної системи.

Республіка Польща (далі – РП або Польща) входить до групи країн Центральної Європи, яким за короткий історичний термін вдалося успішно

вийти з лав «соціалістичного табору», подолати постсоціалістичну спадщину державного врядування та «влитись» у новий демократичний простір європейського континенту. Трансформація політичної системи Польщі протягом 1989–2019 рр. є складним системним процесом, спрямованим на інсталяцію демократичних інститутів. Досвід переходу до демократії РП підтвердив системність лібералізації та демократизації політичної системи на різних структурних рівнях. В інституційному вимірі трансформація політичної системи в Республіці Польща передусім позначилась на еволюції та плюралізації політико-партійного простору. Враховуючи той факт, що і Україна, і РП у 1990 роках опинилися у дуже схожих соціокультурних, політичних та економічних умовах, важливим є вивчення цього трансформаційного процесу, адже у РП він призвів до якісних докорінних та демократичних реформ. Важливим у цьому контексті є дослідження теоретичних та практичних аспектів еволюції партійної системи РП та вироблення пояснень, чому в Україні трансформація пішла іншим шляхом та які практичні рекомендації можна сформулювати з польського досвіду партійного будівництва.

Актуальність дослідження також визначається складністю і неоднозначністю процесів, які характерні для еволюції та функціонування української партійної системи. З формального боку вона наповнена усіма необхідними компонентами, як-от: численні політичні партії, демократичні вибори, легітимні та юридично визначені електоральні норми поведінки. Проте, з іншого боку, партійна система так і не стала повноцінною основою всієї політичної системи країни, що має стабілізуючий потенціал, а також здатність запобігати суспільним суперечностям та вирішувати їх. Натомість досвід партійної еволюції Польщі якраз демонструє значущість стабільної партійної системи в процесі демократичної консолідації, а в умовах сучасних викликів – відносну стійкість до популістських тенденцій, яка не

дозволяє позасистемним партіям та політикам легітимно здобувати абсолютну владу.

Усебічний аналіз питань еволюції партійних систем України та Польщі, особливо в порівняльному контексті, сприятиме розробці конкретних способів та механізмів вдосконалення і стабілізації партійної системи України, з огляду на досвід порівнюваних кейсів. Актуалізується дослідницька проблематика і за потреби вироблення, адаптації та вдосконалення емпіричних методів вивчення процесу еволюції партійної системи із виокремленням конкретних критеріїв і детермінант цього процесу.

Метою роботи є здійснення порівняльного аналізу еволюції партійних систем України та Республіки Польща у період 1989 – 2019 рр. за допомогою комплексу кількісно-графічних і якісних методів та виявлення основних трендів розвитку партійних систем досліджуваних країн.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, представлено методологічну основу роботи, аргументовано хронологічні рамки дослідження, сформульовано наукову новизну, наголошено на теоретичному і практичному значенні отриманих результатів, відображено попередню апробацію результатів дослідження та структуру роботи.

У першому розділі систематизовано теоретико-методологічні засади дослідження партійних систем та підходи до їх класифікації, запропоновані західними та вітчизняними вченими, проаналізовано основні напрацювання українських та польських науковців у галузі вивчення еволюції партійних систем досліджуваних держав. У розділі також окреслено методологічний інструментарій дослідження, зокрема індекси націоналізації, електоральної волатильності та модель трикутника Нагаями, з допомогою яких аналізуються партійні системи України та Польщі, а також подано опис

особливостей інтерпретації отриманих кількісних даних. Визначено всі ризики та похибки застосування конкретної методології в реаліях обраних країн.

У другому розділі проаналізовано партійну систему України за період її незалежності, з особливим акцентом на етапах зміни конфігурації партійної системи, основних характеристиках та особливостях, що притаманні кожному з них. Виокремлено чинники, що сприяли саме такій моделі еволюції. Усі зроблені висновки емпірично підтверджуємо через отримані кількісні показники.

У третьому розділі досліджено еволюцію партійної системи РП протягом 1989–2019 років із допомогою тієї ж кількісної методології. Значну увагу зосереджено на процесі партійного будівництва та міжпартійної взаємодії. Помітне місце приділено основним політичним силам РП в контексті парламентських електоральних циклів. Вивчено домінантні чинники, що сприяли успішній консолідації партійної системи РП.

У четвертому розділі здійснюється порівняльний аналіз еволюції партійних систем України та Польщі з допомогою дев'яти критеріїв – показників націоналізації, електоральної волатильності, формату партійної конкуренції, інституційних рамок партійної системи, кількості та ефективності політичних партій, способу їх фінансування, рівня персоналізації та ролі ідеології в процесі партотворення і партійного функціонування. Авторка робить спробу пояснити, чому український варіант трансформації партійної системи так суттєво відрізняється від польського зразка.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації з допомогою комплексу новітніх методів здійснено аналіз еволюції партійних систем України та РП, виявлено їх особливості та тенденції розвитку протягом 1989–2019 рр. У рамках проведеного

дослідження уперше на засадах комплексного теоретико-методологічного підходу до вивчення партійних систем України і Польщі побудовано авторську дослідницьку модель для аналізу їх еволюції, яка включає індекс націоналізації, індекс електоральної волатильності та модель трикутника Нагаями у поєднанні з якісною інтерпретацією числових показників і дозволяє всебічно та аргументовано визначити особливості процесу еволюції партійних систем досліджуваних країн. На основі аналізу процесу еволюції досліджуваних партійних систем упродовж 1989–2019 рр. емпірично доведено домінування ситуативних та регіональних чинників структурування партійної системи України. Високі показники електоральної волатильності демонструють, що ситуативні орієнтири не загальнонаціонального характеру є пріоритетними як для політичних партій, так і населення. Тоді як показники націоналізації та аналіз конкурентного формату партійної системи України показують, що регіональні шаблони електоральної поведінки відмінні від узагальненого всенаціонального зразка, що є свідченням значної (а подекуди і визначальної) ролі регіональних чинників розвитку.

Порівняльний аналіз партійних систем України та Польщі показує, що «гра за правилами» у чітко визначеному партійному форматі слугує стримувальним компонентом для девіантних проявів на рівні окремих елементів системи. У польському зразку сильною є система, яка узгоджує та стандартизує поведінку її компонентів, а в українському – система слабка, що дозволяє окремим гравцям змінювати правила електоральної гри залежно від власних амбіцій та прагматичних пріоритетів. В еру популізму ця особливість може стати визначальною для визначення подальшої конфігурації партійної системи.

Також розроблено авторський «антиіндекс» націоналізації партійної системи, який може бути використаний для перевірки отриманих числових показників, відповідно до класичної формули партійної націоналізації, а

також безпосередньо для аналізу ступеня «привабливості» бренду українських політичних партій на регіональному рівні в період виборчих компаній. Індекс вираховуємо на основі пропорційної частки мандатів депутатів, що здобули його шляхом самовисунення.

Здійснено поглиблене дослідження розрахунку індексів націоналізації політичних партій та партійної системи як в умовах мажоритарної, так і пропорційної виборчих систем, індексів електоральної волатильності у класичному та корегованому форматах, моделі трикутника Нагаями відповідно до особливостей української та польської партійних систем. За результатами розрахунків проведено порівняльний аналіз еволюції партійних систем України та Польщі з визначенням проблемних аспектів консолідації партійної системи України. Серед основних причин порівняно успішної консолідації партійної системи Польщі виокремлюється зокрема роль конкурентності, ідеології та законодавства у цьому процесі. Також із польського досвіду стає очевидною важливість високої партійної конкурентності на початкових етапах становлення партійної системи, в тому числі в її ідеологічному вимірі.

У процесі виконання роботи набули подальшого обґрунтування деякі політологічні теорії та припущення. Наприклад, на основі показників націоналізації партійної системи обґрунтовано найбільшу придатність саме пропорційної виборчої системи в Україні для максимально успішних темпів якісної структуризації партійної системи (переломний «скачок» ІНПС України до рівня значущості, тобто більше 0,5 відбувся саме після серії виборів 2006 та 2007 років). На українському та польському прикладах (в Україні це парламентські вибори 2015 та 2019 років, а в Польщі – парламентські вибори 2005 та 2015 років) доведено слушність тези Д. Бранкати щодо впливу результатів президентських виборів на результат парламентських перегонів (якщо вони відбуваються одні за одними, в мінімальному хронологічному проміжку).

Відповідно до викликів, породжених зростаючим явищем популізму, відбувся перегляд розуміння сутності політичних партій, та, особливо, способів їх діяльності. За результатами нашого дослідження отримані парадоксальні дані – щойно створені політичні партії (без місцевих осередків) мали найвищі показники націоналізації. Водночас класична теза про необхідність розгалуженої мережі місцевих осередків політичних партій задля високих показників їх націоналізації також залишилась не спростованою на прикладі «Батьківщини» чи «Права і Справедливості». Отримані висновки свідчать про появу нових недосліджених тенденцій у партології, коли місцеві осередки втрачають свою історичну значущість, а натомість з'являються альтернативні чинники популяризації партій.

У висновках узагальнено основні результати компаративного дослідження партійних систем України та Республіки Польща. На основі зіставлення дев'яти критеріїв авторка констатує, що визначальне значення мають інституційні рамки функціонування партійної системи, такі як законодавча база, виборча система та політична культура, що забезпечують усебічну та легітимну «гру за правилами» у рамках досліджуваних країн. Авторка також робить припущення, що допоки електоральна волатильність буде такою ж високою, а націоналізація політичних партій та партійної системи України порівняно незначною, важко говорити і про інституалізацію конкретного конкурентного зразка партійної системи. На основі польського досвіду виокремлюються рекомендації щодо подальшої якісної трансформації партійної системи України.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів визначаються науковою новизною та актуальністю проблеми. Воно полягає в можливості застосування результатів дослідження з науково-дослідною, прикладною та навчальною метою. Висновки та методологічно-аналітичну складову дослідження може бути інтегровано в навчальний процес під час викладання курсів, пов'язаних із функціонуванням політичних систем

України та РП. Прикладна цінність отриманих результатів дисертації також полягає в можливості їхнього використання в роботі органів державної влади, зокрема Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування і його підкомітету з питань виборів, референдумів та інших форм безпосередньої демократії, а також для роботи Центральної виборчої комісії України, адже в роботі пропонуються конкретні механізми обробки електоральної статистики. Результати дисертації можна використати для вдосконалення партійного та виборчого законодавства, зокрема внесення поправок у Виборчий кодекс України.

Ключові слова: політична партія, партійна система, Україна, Польща, вибори, політична система, індекс націоналізації, індекс електоральної волатильності, модель трикутника Нагаями.

ABSTRACT

Balashova O. Evolution of party systems of Ukraine and the Republic of Poland (1989–2019). – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation thesis for a Doctor of Philosophy Degree in Specialty 052 – «Political Science». – National University of Ostroh Academy; Lviv Polytechnic National University. – Ostroh, Lviv, 2021.

The dissertation is devoted to a thorough study of the evolution of the party systems of Ukraine and the Republic of Poland in 1989–2019.

The consolidated party system is an important attribute of the balanced and stable functioning of the country's political party system as a whole. Since proclamation of our state's independence, the party system of Ukraine is characterized by a significant number of political parties, which, however, in most cases do not participate in the political life of the country. The parties are

described by a lack of communication with the electorate, lack of social foundations, the dominant role of the leader, with whom all political authority is identified, and the significant influence of financial groups on the parties' activities. Inter-party and intra-party interactions are also minimal. All the above-mentioned characteristics indicate the instability of the party system of Ukraine, and hence, the need to study it in order to explain the peculiarities of the party system, because the state of its development determines further qualitative transformation of political institutes in our country. In our research we have found out how the structure of the party system of Ukraine has been changing during the years of independence, what factors have contributed to these changes and what features characterize the modern type of party system.

The study is conducted in a comparative form, namely by comparing the evolution of the party systems of Ukraine and the Republic of Poland, which were chosen due to the most similar initial conditions for the formation of the multiparty system and the most “desirable” current characteristics inherent in the Polish party system.

The topicality of the study has also been determined by the complexity and ambiguity of the processes characteristic of the evolution and functioning of the Ukrainian party system. Formally, it has all the necessary components, such as numerous political parties, democratic elections, legally and juridically defined electoral norms of behavior, however, on the other hand, the party system has not become a full-fledged core of the entire political system, which has the stabilizing potential and ability to prevent and resolve social contradictions. The experience of the party evolution in Poland has demonstrated the importance of a stable party system in the process of democratic consolidation and, in the face of modern challenges, relative resilience to the populist tendencies, which prevents non-systemic parties and politicians from legitimate gaining the absolute power.

The aim of this thesis is making the comparative analysis of the evolution of the party systems of Ukraine and the Republic of Poland in the period of 1989–

2019 with the use of qualitative-graphic and quantitative methods and identifying major trends in party systems of the studied countries.

In introduction, the relevance of the topic has been substantiated, the goal, task, object and subject of the research have been defined, the methodological foundation of the thesis has been presented, the chronological frames of the research have been reasoned, the scientific novelty has been formulated, the theoretical and practical significance of the obtained results have been emphasized, the preliminary approbation of the research results and structure of the thesis have been reflected.

The theoretical and methodological foundations of the study of party systems and approaches to their classification proposed by the national and foreign scientists have been analyzed in the first chapter. The main achievements of the Ukrainian and Polish scientists in the field of the party system evolution of the studied countries have been analyzed. The methodological tools of the study, including the indexes of nationalization, electoral volatility and the Nagayama triangle model, which are used for the analyzing of the party systems of Ukraine and Poland have been outlined in the chapter. The description of the features of the received quantitative data has been presented. All risks and errors of application of the concrete methodology in the realities of the chosen countries have been defined.

The party system of Ukraine during the period of its independence with the special emphasis on the stages in changing of the party system configuration, the main characteristics and peculiarities inherent in each of them have been analyzed in the second chapter. The factors that contributed to this particular model of evolution have been determined. All received conclusions have been empirically confirmed by the received quantitative data.

The evolution of the party system of the Republic of Poland in 1989–2019 with the use of the same quantitative methodology has been presents in the third chapter. The primary focus has been directed at the process of party building and

inter-party interaction. Considerable attention has been paid to studying the main political forces of the Republic of Poland in the context of parliamentary electoral cycles. The main factors that contributed to the successful consolidation of the Polish party system have been studied.

The comparison of the evolution of the party systems of Ukraine and Poland using nine criteria – indicators of nationalization, electoral volatility, the form of party competition, the institutional framework of the party system, the number and effectiveness of political parties, ways of party funding, the importance of personalization and ideology in process of party creation and party functioning, has been conducted in the fourth chapter. The author has attempted to explain why the Ukrainian version of the transformation of the party system differs so radically from the Polish one.

The scientific novelty of the obtained results is that the thesis is the first research in domestic political science, in which the analysis of the evolution of party systems of Ukraine and Poland, their features and development tendencies have been carried out with the help of the newest methods. In frames of the conducted study, on the basis of a comprehensive theoretical and methodological approach to the study of party systems in Ukraine and Poland, there has been built the author's research model for analysis of their evolution, which includes nationalization index, voter index and Nagayama triangle model combined with qualitative interpretation of numerical indicators. Based on the analysis of the process of evolution of the studied party systems during 1989–2019, the dominance of situational and regional factors of structuring the party system of Ukraine has been empirically proved. High indicators of electoral volatility have demonstrated that situational guidelines of a non-national nature have been a priority for both political parties and the population. Although, the indicators of nationalization and analysis of the competitive format of the party system of Ukraine have shown that regional patterns of electoral behavior differ from the

generalized national model, which has been the evidence of a significant (and sometimes decisive) role of regional development factors.

A comparative analysis of the party systems of Ukraine and Poland has shown that the “game by the rules” in a clearly defined party format has served as a deterrent component for deviant manifestations at the level of individual elements of the system. In the Polish model, there is a strong system that harmonizes and standardizes the behavior of its components, whereas in the Ukrainian model, the system is weak, which allows individual players to change the rules of the election game depending on their own ambitions and pragmatic priorities. In the era of populism, this feature can be decisive for determining the further configuration of the party system.

The author’s “anti-index” of nationalization of the party system has also been developed, which can be used to verify the obtained numerical indicators according to the classical formula of party nationalization, as well as for direct analysis of the degree of “attractiveness” of the Ukrainian political parties’ brand at the regional level.

The in-depth study of the calculation of indexes of nationalization of political parties and party system for both majority and proportional electoral systems, electoral volatility indexes in classical and adjusted formats, the Nagayama triangle model in accordance with the peculiarities of Ukrainian and Polish party systems has been conducted. According to the results of the calculations, a comparative analysis of the evolution of the party systems of Ukraine and Poland has been conducted with the definition of problematic aspects of the consolidation of the party system of Ukraine. The role of competition, ideology and legislation in this process have been determined among the main reasons for the relatively successful consolidation of the Polish party system. In addition, the importance of high party competitiveness in the initial stages of formation of the party system, in particular in its ideological dimension has become obvious from the Polish experience.

Some political theories and assumptions have been further substantiated during the course of the work. For example, based on the indicators of a party system nationalization, the greatest suitability of the proportional electoral system in Ukraine for the most successful pace of its quality structuration has been grounded, as the crucial “turning point” of the index of nationalization of political parties jumped to the level of significance of more than 0,5 right after the series of regular elections in 2006 and 2007. On the example of the parliamentary elections in Ukraine in 2015 and 2019, and in Poland in 2005 and 2015, there has been confirmed the D. Brancati’s thesis about the impact of the results of presidential elections on the results of the race of parliamentary ones in case if they take place one after the other within a minimal chronological order.

In accordance to the challenges generated by the growing phenomenon of populism, the understanding the essence and nature of political parties, and especially the ways of their functioning, have been also analyzed. According to the empirical results of our research, paradoxical data has been obtained, when the newly created political parties without local branches had the highest rates of nationalization. Although at the same time, the classic thesis has not also been denied, as the all-Ukrainian party “Batkivshchyna” (Motherland) with the largest number of local branches has been characterized by a stable moderately high rate of nationalization. The obtained results have certified and indicated the emergence of new unexplored trends in partology, when local branches lose their historical significance and alternative factors of party popularization appear instead.

The main results of a comparative study of the party systems of Ukraine and the Republic of Poland have been summarized in the conclusions. Based on the identified nine criteria, the author has concluded the determining role of the institutional frameworks of a party system, such as legislative basis, electoral system and political culture, which provides “game by the rules” in a clearly defined format in the studies countries. The author has also suggested that while

electoral volatility is high and the nationalization of political parties and the party system in Ukraine is relatively low, it is also difficult to talk about the institutionalization of a particular competitive model of the party system. Based on the Polish experience, the recommendations for further qualitative transformation of the party system of Ukraine have been determined.

Theoretical and practical significance of the obtained results has been determined by their scientific novelty and relevance of the issue. It consists in the possibility of applying the results of the study for research, applied and educational purposes. The conclusions and methodological-analytical component of the dissertation can be integrated into the educational process for teaching the courses related to the functioning of political systems of Ukraine and the Republic of Poland.

The applied value of the results of the research also consists of the possibility of their use in the work of public authorities, in particular the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Organization of State Authority, Local Self-Governance, Regional Development and Urban Planning and their subcommittees on elections, referendums and other forms of direct democracy. In addition, they can be used in the work of the Central Election Commission of Ukraine, because the specific mechanisms for processing electoral statistics have been proposed at the dissertation. The results of the dissertation can be used for improving the party and electoral legislation, in particular the amendments to the Electoral Code of Ukraine.

Key words: political party, party system, Ukraine, Poland, elections, political system, index of nationalization, index of electoral volatility, model of Nagayama triangle.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Balashova O., Savchuk V. Electoral Participation and National Identity of Ukrainian Youth: Searching for Common Ground. *Youth Voice Journal. Special Issue "Young People in Education"*. 2021. Vol. 2. P. 21–33. (Особистий внесок Балашової Оксани Володимирівни – збір матеріалу, його опрацювання, формулювання висновків та рекомендацій; усього 50% тексту).
2. Balashova O. Political parties, nationalization of the electorate and challenges for the national security of Ukraine. *Zagrozenia bezpieczeństwa w procesach globalizacji. Zagrozenia polityczne* / red. H. Chałupczak, K. Marzęda–Młynarska, M. Pietraś, R. Suduł. Lublin; Zamość: Wyd-wo Officina Simonidis, 2020. P. 411–426.
3. Балашова О. Модель трикутника Нагаями як інструмент аналізу конкурентної конфігурації партійної системи України. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2020. № 28. С. 98–110.
4. Балашова О. Електоральна волатильність як характеристика стабільності партійної системи України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Історія. Філософія. Політологія»*. 2020. № 19. С. 84–88.
5. Балашова О. Еволюція партійної системи України через призму показників націоналізації політичних партій. *Регіональні студії*. 2020. № 2. С. 12–21.
6. Балашова О. Політичні партії України: стабілізуючий чи дестабілізуючий чинник у забезпеченні національної безпеки держави? *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія: зб. наук. пр. / гол. ред. чл.-кор. НАПН України, д.політ.н., проф. К. В. Балабанов, 2019. Вип. 25. С. 63–75.*

7. Balashova O., Sydoruk T. State Financing of Political Parties as a Chance for Healing the Party System: Polish Experience and Ukrainian Realities. *Politologija*. 2018. № 91(3). P. 166–198. (*Особистий внесок Балашової Оксани Володимирівни – збір матеріалу, його опрацювання, формулювання висновків та рекомендацій; усього 50% тексту*).

8. Balashova O. Role of Political Parties in Sustainable Democracy in Ukraine. *Variability of Perceptions of Sustainable Development: selected items*. Ostrowiec Świętokrzyski, Poland: University of Business and Entrepreneurship, 2018. P. 130–141.

9. Балашова О. Дослідження партійної системи через призму кількісної методології. *Політичне життя*. 2018. № 2. С. 5–14.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

10. Балашова О. В. Націоналізація партійної системи України: вимірювання, динаміка і тренди. *Політичні партії і вибори: українські та світові практики*: зб. ст. і тез за результатами четвертої Міжнародної наук. конф. (пам'яті Ю.Р. Шведи) (м. Львів, 9 листоп. 2019 р.) / за ред. А. Романюка, В. Литвина. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. Вип. 4. С. 308–316.

11. Балашова О. В. Політичні партії та національна безпека України: Синергія чи дисбаланс? *Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 25-річчю відродження та 450-річчю утвор. Нац. ун-ту «Острозька академія» (м. Острог, 14 черв. 2019 р.) / упоряд. С. О. Дорогих, І. М. Доронін. Київ: НДПП НАПрНУ, 2019. С. 110–113.

12. Балашова О. В. Націоналізація партійної системи: теоретичні концепції та методологія визначення. *Актуальні проблеми дослідження різноманітних соціальних процесів сучасного суспільства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13–14 верес. 2019 р.). Одеса: ГО

«Причорноморський центр досліджень проблем сучасності», 2019. С. 83–89.

13. Balashova O. Financing of Political Parties from the State Budget: Ukraine and Poland. *Cultural Heritage of Borderlands: materials of scientific conference*. (Gorzów, May 15, 2018). Gorzów Wielkopolski, Poland: Academy of Jakub from Paradyż, 2018. P. 37–49.

14. Балашова О.В. Вибори до органів місцевого самоврядування в Польщі або над чим задуматись українському електорату? *Підвищення компетентності молоді у сфері журналістики як платформа для розвитку співпраці України та Республіки Польща: зб. наук. тез підсум. виклад.-наук. конф.* (м. Острог; Люблін, 13 лист. 2018 р.) / упоряд. Е. М. Балашов. Острог, 2018. С.12–21.

15. Балашова О. В. Впровадження державного фінансування політичних партій як перший крок до оздоровлення партійної системи України. *Наукові записки НаУ «Острозька академія», Серія «Міжнародні відносини»*. Острог, 2017. Вип. 1. С. 53 – 67.